

III. CONCLUZII

ANDREA BOGDÁN, MONICA CĂLUȘER,
OLIMPIA MOȘTEANU, LEVENTE SALAT

Implementarea prevederilor privind drepturile minorităților naționale la nivelul instituțiilor publice

Introducere

Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală a derulat în perioada octombrie 2007 – septembrie 2008, proiectul *Fostering Dialog on Minority Legislation in Romania* în cadrul proiectelor MATRA KAP al Ambasadei Țărilor de Jos de la București. Proiectul a vizat analiza relațiilor dintre diferitele organisme implicate în adoptarea și implementarea legislației din domeniul drepturilor minorităților și prin aceasta și-a propus să promoveze cooperarea dintre aceste organisme. Astfel, printre obiectivele principale s-au numărat: analiza situației actuale a legislației românești în domeniul drepturilor minorităților naționale și compararea evoluției acesteia cu situația legală a drepturilor minorităților din țările din sud estul Europei; facilitarea schimbului de bune practici, metodologii și experiențe privind legislația din domeniul drepturilor minorităților în sud-estul Europei; creșterea vizibilității și importanței legislației românești privind drepturile minorităților la nivel decizional.

Proiectul a presupus atât analiza legislației, dar și discuții publice care au reunit actori din diferite instituții și organisme cu putere decizională la nivel central și regional din domeniul drepturilor minorităților. Astfel, au fost organizate două întâlniri – una la Cluj-Napoca în 10 iunie și una la Sfântu Gheorghe în 22 iulie, întâlniri la care au fost dezbătute problemele referitoare la implementarea legislației din domeniul drepturilor minorităților, și s-a încercat găsirea de răspunsuri pentru aceste provocări prin analiza politicilor publice și a mecanismelor de implementare. Rezultatele acestor mese rotunde au fost completate cu date obținute din chestionare distribuite administrației publice locale și deconcentrate în șase județe din Transilvania. Pentru a descrie într-o manieră cât mai adecvată rezultatele discuțiilor publice realizate în cadrul proiectului, capitolul de față va cuprinde mai multe secțiuni: administrația publică, poliția, justiția, educația, sănătatea, problematica romă și o ultimă secțiune referitoare la câteva aspecte specifice grupurilor minorităților cu număr redus de membri.

Administrația publică

Identificarea problemelor legate de implementarea prevederilor legale în vigoare privind administrația publică are la bază, pe de o parte, un proces de analiză și sinteză a textelor legale, iar pe de altă parte analiza experienței acumulate de mai multe instituții publice cu atribuții și/sau obligații în aplicarea legislației privind minoritățile naționale. Această secțiune va descrie cele mai importante prevederi legale referitoare la utilizarea limbii minorităților

naționale în raporturile cu autoritățile publice. Punctul de pornire al acestor reglementări îl constituie art. 120 alin. 2 din Constituția, republicată, care nu numai că ridică la rang de drepturi constituționale drepturile lingvistice ale minorităților naționale, ci și extinde, față de reglementările anterioare modificării Constituției din anul 2003, domeniul drepturilor lingvistice de la administrația publică locală la administrația publică deconcentrată¹.

Astfel, în temeiul acestei prevederi, instituțiile precum serviciile publice deconcentrate ale ministerelor și ale autorităților administrației publice centrale de specialitate sau societățile comerciale de interes național (cum ar fi de ex. S.C. Electrica S.A. sau C.N. Poșta Română) se află sub influența legislației privind utilizarea limbii minorităților. În aplicarea prevederilor constituționale de mai sus s-au adus, de exemplu, unele modificări Legii nr. 340/2004 privind instituția prefectului, unde la art. 19 alin. (1) lit. m) printre atribuțiile prefectului s-a inclus și aceea de a asigura folosirea, în condițiile legii, a limbii materne în raporturile dintre cetățenii aparținând minorităților naționale și serviciile publice deconcentrate în unitățile administrativ-teritoriale în care aceștia au o pondere de peste 20%. În acest sens, a fost completată și O.G. nr. 92/2003 privind Codul de procedură fiscală, prevăzându-se în art. 8 alin. 3 că în administrația fiscală dispozițiile legale cu privire la folosirea limbii minorităților naționale se aplică în mod corespunzător.

În ce privește administrația publică locală, Legea administrației publice locale nr. 215/2001, respectiv Normele de aplicare a Legii nr. 215/2001 adoptate prin H.G. nr. 1206 din 27 noiembrie 2001, reprezintă reglementarea principală referitoare la drepturile lingvistice ale cetățenilor aparținând unei minorități naționale din unitățile teritorial-administrative în care procentul acestora depășește pragul de 20%. Aceste norme legale cuprind prevederi referitoare la folosirea limbii minorităților în cadrul ședințelor consiliului local și județean (art. 42 alin. 2 din Legea nr. 215/2001, art. 3, art. 6 din H.G. nr. 1206/2001), la aducerea la cunoștință a ordinii de zi a ședințelor consiliului local și județean (art. 39 alin. 7, art. 94 alin. 8 din Legea nr. 215/2001, art. 2 alin. 1, art. 5 din H.G. nr. 1206/2001), la publicarea hotărârilor cu caracter normativ ale consiliului local și județean, respectiv la comunicarea hotărârilor cu caracter individual în limba minorităților (art. 50 din Legea nr. 215/2001, art. 2 alin. 1, art. 7 din H.G. nr. 1206/2001), la comunicarea (adresare în scris sau oral) cu organele administrației publice locale și serviciile publice deconcentrate în limba minorităților (art. 50, art. 76 alin. 2, art. 19 din Legea nr. 215/2001, art. 2 alin. 2, art. 7, art. 8 din H.G. nr. 1206/2001), la oficierea în limba minorităților a ceremoniilor oficiale și căsătoriilor (art. 9 din H.G. nr. 1206/2001), la inscripționarea bilingvă (art. 76 alin. 4 din Legea nr. 215/2001, art. 3, art. 10, art. 11, art. 12, art. 13 din H.G. nr. 1206/2001), respectiv la angajarea în cadrul aparatului propriu al consiliilor locale sau județene a unor persoane, care cunosc limba minorității, pe posturile care au atribuții privind relațiile cu publicul (art. 76 alin. 3 din Legea nr. 215/2001, art. 15 din H.G. nr. 1206/2001).

Prevederile legale anterior menționate se completează cu prevederile Legii nr. 188/1999 privind statutul funcționarilor publici, care în art. 91 prevede că în raporturile cu autoritățile administrative, în unitățile teritoriale în care pon-

1 Veress Emőd, *Nyelvhasználati jogok a román közigazgatásban (Drepturi lingvistice în administrația publică din România*, în „*Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*”, 2006/2, p. 36. Disponibil la: <http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/06.Veress.pdf>

derea unei minorități atinge pragul de 20%, o parte din funcționarii publici ce au contacte directe cu publicul, vor trebui să cunoască și limba minorității respective. În ceea ce privește aplicarea prevederilor în cauză, problemele care apar vizează cu precădere următoarele aspecte:

1. Utilizarea orală a limbii minorităților în și/sau în relațiile cu autoritățile administrației publice.

În cazul unităților administrativ-teritoriale în care numărul consilierilor aparținând unei minorități naționale depășește o cincime din numărul total al consilierilor, ședințele consiliului local sau județean, după caz, se pot desfășura și în limba minorității respective². Aplicarea acestor prevederi privind utilizarea limbii materne în cadrul ședințelor consiliului local și județean este facultativă. În practică, acest lucru se traduce prin aceea că în unele cazuri cei vizați beneficiază de acest drept conferit de lege, însă în alte cazuri chiar cei vizați renunță la acest drept. Unul dintre motivele invocate fiind acela că documentele oficiale trebuie întocmite oricum în limba română, drept pentru care este inutilă îngreunarea și prelungirea ședințelor. În alte cazuri, aplicarea acestor prevederi este îngreunată sau chiar împiedicată de motive de ordin financiar și pragmatic.

Îndeosebi administrațiile publice locale mai mici nu dispun de resursele financiare necesare pentru angajarea sau plata unor persoane competente din punct de vedere profesional sau pentru achiziționarea de aparatură tehnică modernă în vederea asigurării traducerilor. În administrațiile publice locale unde se utilizează limba maternă în cadrul ședințelor consiliului local și județean, deseori traducerea luărilor de cuvânt din limba minorității în limba română se efectuează fie de către ceilalți participanți la dezbateri, fie de către personalul propriu angajat pe posturi de relații cu publicul care cunosc limba minorității respective, ceea ce este în detrimentul calității traducerilor asigurate în acest fel. Totodată, și durata ședințelor tinde să se prelungească nerezonabil din cauza acestor metode neadecvate și a insuficienței resurselor financiare pentru achiziționarea unor dotări tehnice moderne în vederea asigurării traducerilor simultane.

Cu privire la comunicarea orală cu administrația publică s-au înregistrat progrese semnificative, mai ales din momentul în care s-au introdus prevederile legale (art. 76 alin. 3 din Legea nr. 215/2001, art. 15 din H.G. nr. 1206/2001, art. 91 din Legea 188/1999) care impun obligativitatea angajării în posturile care au atribuții privind relațiile cu publicul și a unor persoane care cunosc limba maternă a cetățenilor aparținând minorității respective, acolo unde procentul unei minorități întrunește pragul de 20%. Astfel, în cele mai multe cazuri cetățenii aparținând unei minorități naționale pot solicita și primi informații și clarificări, pot comunica direct în limba lor maternă, prin apelare la acești angajați ai autorităților publice la care se adresează.

2 Deși există o contradicție aparentă între pragul de o treime prevăzut de *H.G. 1206/2001* și pragul de o cincime prevăzut de *Legea nr. 215/2001* pentru posibilitatea utilizării limbii minorităților naționale în cadrul ședințelor consiliului local și județean, considerăm că aceasta se datorează doar faptului că prevederile Normelor de aplicare aprobate prin *H.G. nr. 1206/2001* nu au fost actualizate pentru a fi în concordanță cu modificările aduse *Legii nr. 215/2001*.

2. Utilizarea în scris a limbii minorităților naționale în și/sau în raporturile cu autoritățile administrației publice:

Aceeași problemă a îngreunării muncii autorităților administrative, respectiv a lipsei fondurilor necesare pentru asigurarea traducerilor se pune și în cazul comunicării în formă scrisă între cetățenii aparținând unei minorități naționale, cu o pondere de peste 20% din cadrul unei unități administrativ-teritoriale, și autoritățile administrației publice locale. În timp ce, așa cum am precizat anterior, comunicarea orală nu prezintă de regulă probleme majore în majoritatea cazurilor în care este prevăzută obligativitatea angajării și a unor persoane care cunosc limba minorității respective, comunicarea în scris implică eforturi suplimentare semnificative din partea autorităților administrative în cauză. Legea prevede că cetățenii aparținând unei minorități naționale cu o pondere de peste 20% din numărul locuitorilor dintr-o unitate se pot adresa și în scris autorităților administrative în limba lor maternă, răspunsul urmând să le fie comunicat atât în limba română, cât și în limba maternă. Pentru a aduce la îndeplinire această prevedere, este nevoie fie de angajați proprii suficienți la număr și competenți din punct de vedere profesional pentru a redacta sau a traduce astfel de răspunsuri în limba maternă, fie de resurse financiare pentru contractarea serviciilor unor traducători de specialitate. În practică, deseori persoanele angajate pentru relațiile cu publicul în limba minorităților naționale sunt însărcinate și cu traducerea materialelor scrise. Aceasta implică de multe ori, pe de o parte, un volum foarte mare de muncă, imposibil de realizat de către acele persoane, de regulă puține la număr, iar pe de altă parte, traduceri neprofesionale, de calitate necorespunzătoare.

Totodată, în problematica solicitărilor scrise se înscrie și dificultatea pe care o întâmpină autoritățile administrative pentru a dispune de formulare tipizate. Luând în considerare faptul că cetățenilor aparținând unei minorități naționale cu o pondere de peste 20% din numărul locuitorilor legea le oferă posibilitatea să se adreseze și în scris autorităților administrative, ar trebui să se redacteze și să se pună la dispoziție formulare tipizate (cel puțin cele mai des utilizate) în limba maternă, la fel ca în cazul cetățenilor majoritari care au la dispoziție formulare tip pentru o varietate de solicitări.

Traducerea ordinii de zi a ședințelor consiliului local și județean și publicarea hotărârilor cu caracter normativ ale consiliului local și județean, respectiv comunicarea hotărârilor cu caracter individual în limba minorităților se confruntă cu aceleași dificultăți de ordin financiar și de resurse umane descrise anterior.

3. O altă problemă care vizează în general folosirea limbilor minorităților naționale, și în special utilizarea în scris a acestor limbi, este cea a **calității traducerilor** în toate cazurile în care legea prevede sau permite folosirea limbii minorităților naționale în relațiile cu autoritățile administrației publice și cu serviciile publice deconcentrate. Pe lângă aspectele de ordin financiar și de resursă umană, această situație reprezintă de fapt și o problemă a utilizării limbajului de specialitate, respectiv a diferitelor registre ale limbii. Faptul că vreme îndelungată limbile minorităților naționale nu au putut fi folosite în sfera publică, mai cu seamă în administrația publică, a condus atât la utilizarea redusă a acestor limbi, cât și la slaba dezvoltare a anumitor registre ale acestor limbi (în principal cele privind limbajul de specialitate administrativ, juridic, economic sau tehnic).

Dacă la ora actuală folosirea limbii minorităților în administrația publică locală nu mai reprezintă o problemă din punct de vedere al legislației, conferindu-se o anumită oficialitate limitată limbilor minorităților care depășesc pragul de 20% din populația unei unități administrativ-teritoriale, cei implicați în procesul de utilizare a acestor limbi – atât cetățenii aparținând unor minorități naționale, cât și instituțiile cu atribuții și/sau obligații în ce privește utilizarea limbilor minorităților naționale – se confruntă cu lipsa unui limbaj de specialitate bine conturat și unitar, de o calitate corespunzătoare în limba minorităților.

Autoritățile administrative, respectiv prestatorii de servicii de traducere la care se apelează în anumite cazuri recurg la metode variate pentru a remedia această "deficiență" lingvistică: se recurge la termenii de specialitate uzuali din țara în care limba unei minorități naționale date este limba majorității (cum este de exemplu cazul limbii maghiare), se încearcă o traducere proprie, deseori cuvânt cu cuvânt, a termenilor de specialitate întâlniți, se recurge la termenii de specialitate din trecut, etc. Toate acestea au însă ca rezultat folosirea în paralel și aleatoriu a mai multor termeni pentru a desemna același concept, a unor traduceri improprii, a utilizării unor termeni neadecvați realităților și organizării instituționale din România sau a unor termeni perimați. Astfel, traducerile rezultate au în ansamblu un limbaj greoi, greu de urmărit și înțeles, pentru faptul că sunt mai degrabă traduceri literare decât de specialitate.

Pentru a se încerca rezolvarea dificultăților prezentate anterior, în urma consultărilor și discuțiilor purtate cu reprezentanții instituțiilor publice cu atribuții în aplicarea legislației privind utilizarea limbii minorităților, s-au conturat următoarele recomandări generale:

- *nevoia identificării și alocării de resurse financiare și umane* pentru ca prevederile legale existente în domeniu să poată fi aplicate în întregime și în mod eficient, astfel încât să producă într-adevăr impactul pe care asemenea prevederi sunt menite să îl aibă. A reieșit destul de clar că autoritățile publice locale în cele mai multe cazuri nu dispun de fondurile necesare pentru a asigura implementarea integrală a prevederilor privind utilizarea limbii minorităților, drept pentru care se renunță la anumite prerogative conferite prin lege, în special la cele facultative, sau calitatea serviciilor oferite este neadecvată.

Printre soluțiile posibile s-ar putea enumera de exemplu modificarea statului de funcții a autorităților administrative vizate, în sensul înființării în cadrul acestora a unor posturi de traducători și interpreți specializați sau demararea și finanțarea de proiecte de start-up, mai ales la nivel național, pentru suplimentarea resurselor necesare utilizării limbii minorităților.

- *nevoia înființării unei instituții lingvistice* de nivel regional sau național (de exemplu cu departamente pentru limba fiecărei minorități care întru-nește pragul de 20% în mai multe unități administrativ-teritoriale din țară) care să vină în ajutorul autorităților administrative în implementarea prevederilor legale privind utilizarea limbii minorităților naționale mai ales prin: uniformizarea limbajului de specialitate și standardizarea terminologiei, supervizarea lingvistică și de specialitate a traducerilor textelor legislative realizate de Monitorul Oficial al României în limbile minorităților, supervizarea – la cerere și chiar și contra cost – a traducerilor efectuate de către autoritățile administrației publice centrale și locale;

- derularea unor campanii publicitare de încurajare a utilizării limbilor minorităților în cadrul autorităților administrative și în raporturile cu acestea.

Sănătate

În domeniul sănătății există în prezent câteva reglementări referitoare la drepturi ale minorităților. Legea 46/2003 cu privire la drepturile pacientului cuprinde câteva prevederi antidiscriminare (Art. 1, lit b și Art. 3) *“pe baza rasei, sexului, vârstei, apartenenței etnice, originii naționale sau sociale, religiei, opțiunilor politice sau antipatiei personale”*. O altă reglementare inclusă în lege se referă la drepturile lingvistice ale pacientului:

„Informațiile se aduc la cunoștință pacientului într-un limbaj respectuos, clar, cu minimalizarea terminologiei de specialitate; în cazul în care pacientul nu cunoaște limba română, informațiile i se aduc la cunoștință în limba maternă ori în limba pe care o cunoaște sau, după caz, se va căuta o altă formă de comunicare.” (Art. 8)

Astfel legea prevede dreptul pacientului de a fi informat în limba maternă, însă acest lucru nu este suficient. Chiar dacă dreptul pacientului este stipulat, nu se stabilește că medicul ar avea obligația de a cunoaște limba. Mecanismele concrete prin care dreptul pacientului la informare în limba maternă să fie pus în practică lipsesc din normele de aplicare ale legii nr. 46/2003, făcând astfel dificilă transpunerea în practică a acestuia.

Cele mai importante domenii unde aplicarea acestui drept este necesară sunt cele care se bazează pe încredere și comunicare foarte bună și care nu permit subînțelegeri și nuanțe: medicina de familie, pediatria și psihiatria.

Astfel, prevederile existente nu acoperă nevoile identificate, existând propuneri de legiferare a dreptului pacienților de a comunica cu furnizorul de servicii medicale fără nici o îngrădire, condiționare sau limitare, cel puțin în următoarele trei situații concrete: la medicul de familie, la medicul pediatru, în relația cu psihologul.

Aceste modificări ale legii pacientului ar putea fi efectuate prin amendarea Ordinului nr. 386 din 7 aprilie 2004 privind aprobarea Normelor de aplicare a Legii nr. 46/2003, care ar trebui să prevadă și măsurile pentru a asigura implementarea acestui drept lingvistic, inclusiv în domeniile mai sus amintite.

Sistemul judiciar și funcționarea poliției

Legislația din domeniul sistemului judiciar și funcționării poliției cuprinde o serie de reglementări privind în principal drepturile lingvistice ale minorităților. Astfel, conform **Codului de procedură penală**:

„(1) În procesul penal procedura judiciară se desfășoară în limba română.” (art. 7),

(2) În fața organelor judiciare se asigură părților și altor persoane chemate în proces folosirea limbii materne, actele procedurale întocmindu-se în limba română.” (art. 8),

părților care nu vorbesc sau nu înțeleg limba română ori nu se pot exprima li se asigură, în mod gratuit, posibilitatea de a lua cunoștință de piesele dosarului, dreptul de a vorbi, precum și dreptul de a pune concluzii în instanță, prin interpret.

Prevederi similare sunt cuprinse și în **Codul de procedura civilă** (art. 142). Aceste prevederi sunt menținute și în Legea nr. 304 din 28 iunie 2004 privind organizarea judiciară, specificându-se obligația instanțelor de judecată să asigure în mod gratuit folosirea unui interpret sau traducător autorizat, în cazul în care una sau mai multe părți solicită să se exprime în limba maternă. Prevederi privind drepturile lingvistice sunt cuprinse și în Statutul Polițistului, Legea nr. 360 din 6 iunie 2002:

„În unitățile administrativ-teritoriale în care persoanele aparținând unor minorități naționale dețin o pondere de peste 20% vor fi angajați și polițiști care cunosc și limba respectivă.”(art. 79)

O serie de probleme legate de implementarea acestor prevederi au fost identificate. Cele mai multe din acestea se referă la aplicarea drepturilor lingvistice în Poliție, dată fiind complexitatea crescută a consecințelor prevederii din Statutul Polițistului comparativ cu claritatea prevederilor referitoare la utilizarea limbii materne în justiție.

La fel ca și în cazul administrației publice locale, o problemă majoră este ridicată de calitatea traducerilor utilizate, datorită multiplexelor traduceri neoficiale care creează confuzii la nivelul terminologiei de specialitate (de exemplu Poliția de proximitate, gradele de poliție etc). Una din încercările de rezolvare a acestei probleme pentru comunitatea maghiară a fost preluarea terminologiei aferente din Ungaria, însă acest lucru nu este întotdeauna posibil, structura poliției maghiare fiind alta, unele structuri românești nu au echivalent. În plus, varianta aleasă pentru traducere trebuie să reflecte limba utilizată în viața de zi cu zi. Mai mult, în acest caz apar diferențe între formele folosite în aceeași limbă în diferite zone din țară. Diferențele de limbă creează probleme și în ceea ce privește evaluarea polițiștilor, acesta realizându-se pe bază de sondaje în limba română, dacă oamenii nu înțeleg, poliția nu primește informații adecvate din comunitate. Calitatea traducerilor lasă de dorit acolo unde nu se lucrează cu traducători specializați, efectele obținute în final nefiind cele dorite. Astfel la Sfântu Gheorghe s-a încercat informarea populației prin pliante bilingve, însă în această situație agentul de poliție a fost și traducătorul. Rezultatul obținut însă a fost feedback negativ în presa locală.

În etapa cercetării, polițistul nu mai poate avea rolul de traducător, audierile se pot efectua numai în fața unui traducător autorizat. Astfel, poliția trebuie să colaboreze în acest proces cu traducători autorizați, lista de traducători autorizați fiind stabilită de Curtea de Apel Brașov (Conform prevederilor noului Cod Penal).

Termenul folosit în legislație, persoane care „cunosc” limba minorității naționale este vag și interpretabil. Pe de o parte întrebarea care se pune este ce înseamnă a cunoaște limba și cum se verifică acest lucru, pe de altă parte nu este clar dacă cunoașterea trebuie să cuprindă și limbajul uzual și termenii tehnici specifici.

Problema legată de angajarea de polițiști cunoscători ai limbilor minoritare reprezintă o serioasă provocare datorită prezenței scăzute a reprezentanților minorităților în cadrul poliției și a celor care optează pentru o carieră în poliție. O modalitate de a rezolva această problemă presupune două direcții: pe de o parte atragerea în școlile de poliție de candidați care provin din rândul minorităților naționale, cunoscători ai limbilor minorităților naționale prin campanii de informare, prin identificarea unor modalități de valorizare a cunoștințelor de limbă maternă a candidaților la examenele de admitere; precum și prin încadrarea directă a

persoanelor care vorbesc una din limbile minorităților pe de altă parte. O altă sugestie a fost legată de largirea măsurilor afirmative în procesul de admitere la școlile de poliție și la alte minorități, nu doar în cazul romilor. Această ultimă sugestie se leagă de o largă lipsă de înțelegere a scopului măsurilor afirmative. Astfel, pentru mulți acest tip de măsuri reprezintă în sine o formă de a-i dezavantaja pe ceilalți. O parte a populației înțelege utilitatea acestei politici, însă consideră că ea ar trebui aplicată mai larg, tuturor minorităților. Aceasta dovedește absența în spațiul public a informărilor și a dezbaterilor legate de măsurile afirmative și a scopului urmărit prin ele.

De asemenea, angajarea romilor este problematică deoarece puțini au educația necesară. Legea privind protecția datelor personale nu permite evidențe privind naționalitatea, sunt date doar cu privire la vorbitorii unor limbi ale minorităților. Astfel, în județul Covasna nici un polițist nu se declară a fi rom. Aproximativ 30% din personal este cunoscător de limba maghiară, atât în vorbit, cât și în scris.

Pentru o mai bună coordonare a tuturor elementelor ce țin de aplicarea legislației relevante și de coordonarea activității diferitelor compartimente în relația cu minoritățile naționale se recomandă înființarea unui serviciu central la IGPR responsabil de relația poliției cu comunitățile locale multiculturale, serviciu care ar trebui să asigure și să monitorizeze implementarea prevederilor legale specifice (Art. 79 din Statutul Polițistului, Strategia Guvernului României de Îmbunătățire a situației romilor etc).

Educația

În domeniul educației, legislația referitoare la minorități vizează în primul rând Legea Învățământului nr. 84/1995, republicată, dar și alte câteva reglementări care fac referire la unitățile unde studiază elevi provenind din grupurile minorităților, precum: ordinul privind dezvoltarea problematicii diversității în curriculumul național sau legea privind statutul personalului didactic.

Principalele probleme care au fost identificate de către diverșii actori instituționali, cu expertiză în implementarea legislației privitoare la educație, se referă în special la lipsa traducerilor adecvate din limba română în limbile minorităților. Problema traducerilor acoperă un registru larg, de la traducerile manualelor necesare în instituțiile educaționale și până la lipsa traducerilor hotărârilor consiliilor județene și consiliilor locale.

În acest sens, în discuțiile avute s-a conturat faptul că terminologia care este utilizată uneori este dificilă, nu respectă spiritul legii și conduce adesea la apariția unor traduceri locale. Astfel, lipsa traducerilor adecvate contribuie la slaba folosire a limbii minorității în contextele în care legea o prevede. Una dintre situațiile de acest tip la care s-a făcut referire este traducerea Codului Rutier, care în varianta în maghiară este dificil de înțeles și de aceea mulți dintre etnicii maghiari care ar fi interesați să susțină examenul pentru carnetul de conducere ajung să dea examenul în limba română. Ca un corolar al acestor discuții, s-a propus înființarea unei instituții care să se ocupe de uniformizarea limbajului de specialitate și de standardizarea terminologiei. Astfel, s-a sugerat ca echipa care traduce în prezent Monitorul Oficial în maghiară ar trebui să fie parte a acestei instituții pentru ca legislația națională și hotărârile administrației locale să fie armonizate din punct de vedere al terminologiei. De asemenea, s-a

considerat că această instituție trebuie să cuprindă pe lângă filologi, și juriști și economiști pentru rezolvarea problemei privind terminologia specifică.

Cu referire la modul în care sunt respectate prevederile cuprinse în Legea Învățământului au fost făcute multe referiri la modul de utilizare al manualelor școlare în unitățile educaționale în care sunt înscriși elevi care provin din grupurile minorităților. În articolul 120 se precizează:

„(1) Disciplina Limba română se predă în învățământul primar după programe școlare și manuale elaborate în mod special pentru minoritatea respectivă. În învățământul gimnazial disciplina Limba și literatura română se predă după programe școlare identice cu cele pentru clasele cu predare în limba română și manuale specifice. În învățământul liceal disciplina Limba și literatura română se predă după programe școlare și manuale identice cu cele pentru clasele cu predare în limba română.

(2) În învățământul primar cu predare în limbile minorităților naționale Istoria românilor și Geografia României se predau în aceste limbi după programe școlare și manuale identice cu cele pentru clasele cu predare în limba română, cu obligația transcrierii și însușirii toponimiei și a numelor proprii românești în limba română. În învățământul gimnazial și liceal Istoria românilor și Geografia României se predau în limba română, după programe școlare și manuale identice cu cele pentru clasele cu predare în limba română. Examinarea la Istoria românilor și Geografia României se face în limba de predare a acestora.”

În cadrul discuțiilor asupra modului în care se reușește implementarea propriu-zisă a acestor prevederi s-a analizat lipsa de adecvare a unora dintre acestea la situația existentă, de exemplu, problema curriculumului pentru clasele I-IV care nu este în concordanță cu programa pentru clasa a-V-a. O altă situație asupra căreia s-a atras atenția a fost cea a manualelor pentru învățământul vocațional. În legislația în vigoare sunt stipulate următoarele:

„În învățământul de stat din școlile de arte și meserii și anul de completare, precum și în învățământul liceal și postliceal de specialitate, în care, la cerere și în condițiile legii, predarea se face în limba maternă la disciplinele de specialitate, este obligatorie însușirea terminologiei de specialitate și în limba română.” (Articolul 122 din Legea Învățământului).

Cu toate acestea, a fost adusă în discuție lipsa de manuale pentru modulele de specialitate în limbile minorităților și, de asemenea, faptul că unele dintre manualele de specialitate existente nu mai sunt de actualitate și ar trebui înlocuite dacă se dorește respectarea prevederilor legale. Totodată, a fost menționată existența unor dificultăți cu privire la predarea în limbile minorităților la școlile vocaționale, cu referire la personalul didactic care în unele cazuri nu deține un limbaj tehnic corespunzător.

Cu referire la ordinul privind dezvoltarea problematicei diversității în curriculumul național, care urmărește formularea de politici curriculare care să promoveze valorificarea și dezvoltarea, în cadrul curriculumului național, a aspectelor referitoare la diversitatea culturală (etnică, lingvistică, religioasă etc.)³, s-a constatat că metodologia de implementare lipsește și de aceea în discuțiile publice desfășurate s-a concluzionat că este nevoie să se includă aces-

3 Ordinul nr. 1529/2007 privind dezvoltarea problematicei diversității în curriculumul național, art. 1.

te prevederi într-un cadru legislativ mai larg – precum este Legea Învățăământului – sperând ca prin aceasta să se rezolve problema normelor de implementare.

Strategia Guvernului României de Îmbunătățire a Situației Romilor

Guvernul României a abordat problematica extrem de complexă a situației romilor în Strategia Guvernului României de Îmbunătățire a Situației Romilor, printr-o Hotărâre de Guvern adoptată în aprilie 2001. Anterior elaborării acestui document, și înainte de schimbarea de putere rezultată din alegerile generale din anul 2000, Guvernul adoptase „Cadru Strategic al Guvernului României pentru Îmbunătățirea Situației Romilor”. Strategia a fost de fapt, rezultatul muncii în comun a structurilor guvernamentale, a celor societății civile a romilor și a susținerii din partea instituțiilor internaționale, în special cele europene. Este semnificativă activitatea Grupului de Lucru al Asociațiilor Romilor (GLAR) care a reușit formularea unui document numit „Recomandare de politică generală” asupra implementării programului guvernamental de îmbunătățire a situației romilor. Ulterior, activitatea GLAR a fost preluată de Federația Convenția Cadru a Romilor (FCCR), o asocierie a cinci ONG-uri ale romilor, care, la scurt timp după înființare a înaintat biroului Primului-ministru o recomandare pentru o politică generală.

Multe dintre recomandările elaborate de către GLAR și FCCR în documentele anterior menționate au fost integrate în „Strategia Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor”. Acestea se concentrău pe problematica eliminării discriminării, stabilirea unei relații de parteneriat cu asociațiile romilor, recomandau înființarea de comisii ministeriale pentru romi constituirea unor mecanisme de alocare de fonduri pentru implementarea programelor. Strategia a trasat câteva principii generale care să direcționeze recomandările cuprinse: principiul consensualității, principiul utilității sociale, principiul „distribuției sectoriale”, principiul descentralizării, principiul diferențierii identitare, și principiul egalității. Referitor la direcțiile principale de acțiune pe care Strategia le-a conturat, acestea sunt în număr de zece: dezvoltarea comunității și administrație publică; locuințe; securitate socială; sănătate; economic; justiție și ordine publică; protecția copilului; educație; cultură și culte; comunicare și participare civică.

Strategia conține și un plan general pentru fiecare dintre cele zece direcții de acțiune, cu obiective, responsabili și termene pentru fiecare măsură specificată. Un alt element esențial al Strategiei erau prevederile cu privire la structura instituțională și mecanismele de implementare, la nivel guvernamental, ministerial și județean. La acel moment structura guvernamentală desemnată pentru gestionarea Strategiei a fost Ministerul Informațiilor Publice⁴ și structura sa subordonată, Departamentul pentru Relații Interetnice – principalul organism responsabil pentru problemele minorităților în general. Tot la acest nivel a funcționat și Oficiul Național pentru Romi⁵, desemnat ca organul executiv al Comitetului Mixt de Implementare și Monitorizare, forul decizional cel mai înalt pentru implementarea Strategiei, înființat în iulie 2001. Comitetul era alcătuit din secretari de stat, reprezentanți ai ministerelor responsabile și lideri

4 Din 2003 *Ministerul Informațiilor Publice* s-a transformat în *Agencia pentru Strategii Guvernamentale*.

5 Din anul 2003 denumirea *Oficiului Național pentru Romi* a fost schimbată în *Oficiul pentru Problemele Romilor*.

ai ONG-urilor romilor și avea ca responsabilitate organizarea, planificarea, co-ordonarea și urmărirea implementării Strategiei Guvernului.

Procesul de preaderare a României la Uniunea Europeană a plasat conceptul de incluziune socială în centrul atenției instituțiilor publice, iar Guvernul a luat decizia modificării și completării actului normativ din anul 2001. Astfel, în aprilie 2006, prin HG 522, Strategia a fost modificată și au fost incluse câteva elemente noi, inclusiv un nou plan de măsuri pentru perioada 2006-2008. Direcțiile de acțiune au fost reorganizate și, ca urmare, au rămas doar șase astfel de direcții: administrația publică și dezvoltarea comunitară, comunicarea și participarea civică, locuințele, sănătatea, justiția și ordinea publică, economia, securitatea socială și ultima direcție -protecția copilului, educația, cultura și cultele. Față de HG 430/2001, unde nu erau explicitate sursele de finanțare pentru măsurile Strategiei, în HG 522 se menționează că „*finanțarea măsurilor prevăzute în Planul General de Măsuri pentru perioada 2006-2008 se asigură prin fonduri de la bugetul de stat, din fondurile de preaderare, din alte fonduri provenite de la Uniunea Europeană, precum și din atragerea altor resurse interne și externe*”.

Minorități mici

Problemele de implementare a legislației privind drepturile minorităților cu referire la grupurile minoritare cu un număr relativ redus de membri⁶ sunt într-o anumită măsură diferite de cele ale minorităților maghiare ori romă. Aceste probleme se fundamentează în majoritatea cazurilor pe nevoia de promovare a culturii și identității specifice grupurilor etnice, atât în interiorul propriei comunități, cât și în afara acesteia. Astfel, în discuțiile organizate cu membri ai acestor grupuri au vizat subiecte precum perfecționarea cadrului legislativ în domeniul învățământului și culturii în limba minorităților, adoptarea legii minorităților, diminuarea procesului de deznaționalizare, creșterea fondurilor acordate de guvern minorităților, diversificarea formelor de acțiune și unificarea organizațiilor minorităților.

Incoerența legislației care vizează protecția diversității etnice și a mijloacelor de perpetuare și menținere a acesteia, precum și inconsistențele legislației din domeniul învățământului au fost adesea invocate de către membrii acestor grupuri minoritare. În ceea ce privește legislația din domeniul învățământului, câțiva membri ai comunității slovace au vorbit despre problema desființării unităților școlare din cauza numărului redus de elevi, despre refuzul încadrării cadrelor didactice care cunosc și limba maternă a elevilor la unități în care se predă în limba maternă, fluctuații în respectarea limbii de predare în unitățile preșcolare (limba schimbându-se după interese de la an la an). De asemenea și etnicii sârbi participanți la dezbateri au accentuat importanța menținerii școlilor cu predare în limba maternă (învățământul în limba sârbă în România având o tradiție de 300 de ani). Aceștia au precizat că neclaritățile sau respectarea parțială a prevederilor legislației românești din domeniul învățământului, mai ales când este vorba de învățământul în limba maternă, influențează negativ comunitatea lor.

Având în vedere îmbătrânirea demografică a grupului etnic german, aceștia au menționat o problemă diferită de cele anterior precizate – cea a finanțărilor in-

6 Această secțiune face referire la situația minorităților albanezilor, armenilor, bulgarilor, croaților, grecilor, germanilor, evreilor, italienilor, macedonenilor slavi, polonezilor, rușilor lipoveni, rutenilor, sârbilor, slovacilor, cehilor, tătarilor, turcilor și ucrainenilor.

suficiente din partea statului român pentru căminele de bătrâni. O altă situație problematică a fost descrisă de către secretarul Filialei Cluj a Uniunii Armenilor din România și viza impactul negativ pe care lipsa unui spațiu pentru organizație îl are asupra întâlnirilor dintre membrii grupului etnic, și prin aceasta asupra sentimentului de apartenență la comunitate. În încheiere, procesul de implementare a legislației privind drepturile minorităților naționale din perspectiva comunităților italiene, tătare, armene, rutene sau macedonene accentuează procesul lent de pierdere a sentimentului de apartenență la comunitatea etnică. De aceea implementarea legislației minorităților naționale în cadrul acestor comunități se fundamentează pe proiectele de revitalizare a culturii și de afirmare a identității lor în România.

Concluzii

Așa cum reiese din recomandările formulate de autorii capitolelor anterioare, problemele semnalate de implementatori pot fi gestionate prin trei categorii de măsuri.

Ar fi necesare înainte de toate inițiative de popularizare a prevederilor de protecție a minorităților naționale, respectiv a instituțiilor de stat care urmăresc acomodarea acestora. O mai bună cunoaștere – atât de către cei vizați, cât și de majoritate – a obiectivelor pe care acestea le urmăresc, a mecanismelor pe care le utilizează și a realizărilor la care s-a ajuns, ar contribui cu siguranță la sporirea eficienței măsurilor care urmăresc integrarea minorităților naționale.

Ar fi nevoie, în al doilea rând, de unele intervenții la nivelul politicilor publice existente care ar permite valorificarea întregului potențial pe care regimul minorităților naționale din România îl are în momentul de față. Evaluarea realistă a nevoilor de resurse umane și financiare, completarea cadrului instituțional cu noi componente, necesare pentru punerea în practică a prevederilor legislației, elaborarea unor metodologii de aplicare a prevederilor, luând în considerare experiența implementatorilor, valorificarea rezultatelor unor cercetări care semnalează deficiențe sau blocaje în aplicare ar fi câteva astfel de măsuri.

În fine, ar fi oportună completarea cadrului legislativ existent prin adoptarea unei legi a minorităților naționale care să cuprindă toate normele legale existente în prezent, precum și acele completări și îmbunătățiri care rezultă din analizele de impact ale prevederilor în vigoare. Ar fi necesară totodată regândirea cadrului de instituții existente, cu competențe în domeniul protejării și promovării drepturilor minorităților naționale, în vederea eliminării suprapunerii de competențe și a sporirii eficienței cu care prevederile legii pot fi puse în practică.

Dialogul între toți actorii vizați de care ar fi nevoie pentru realizarea acestor obiective ar asigura așezarea regimului minorităților naționale din România pe temelia solidă a consensului și acceptării sociale, prevenind riscurile unei vulnerabilități care ar putea demola încă, în eventualitatea unor schimbări politice, a unei părți importante a realizărilor de până acum. Măsurile evidențiate presupun efort, răbdare și costuri, dar ar contribui cu siguranță la consolidarea unui climat interetnic tolerant, bazat pe acceptare, respect reciproc și cooperare interetnică în România.